

MARULIĆ I ŠIŽGORIĆ

Mirko Tomasović

Svrha je ovog priloga osvijetliti odnos između dvojice važnih autora hrvatske književnosti, između Marka Marulića (1450–1524) i Jurja Šižgorića (1420–1509). Oni su, istina, suvremenici, ali ne pripadaju istom naraštaju; Marulić je trideset godina mlađi, a Šižgorić dugovječniji, pa je splitski spisatelj još za života svojega šibenskog mladenačkog uzora objavio najčuvanije djelo *Instituciju* i napisao legendarnu *Juditu*. I jedan i drugi znakovito predstavljaju tipičnoga hrvatskoga pisca intelektualca u humanističkom dobu: ponosito vezani uz zavičajno mjesto (Georgius Sigoreus Sibenicensis Dalmata – Marcus Marulus Spalatensis Dalmata), domovinski zabrinuti zbog devastacije i ugroženosti i istodobno kozmopolitski motivirani u pjesnikovanju i literarnom oblikovanju. Pokraj te profilske podudarnosti, međutim, postoji i međusobna veza, koju je poticajno predočiti ne samo zbog puke komparativističke verifikacije, jerbo može biti potkrepom suodnosa, utjecaja u okvirima hrvatskog humanizma. Potvrđuje, naime, i komunikaciju i korespondenciju između »našijenaca«, njihovo međusobno uvažavanje, a to znači i domaće tradicijske korijene žive i produktivne književne djelatnosti u drugoj polovini XV. stoljeća. U faktografskom pogledu za tu je vezu najznačajniji jedan dokumenat, pismo poletarca Marulića već afirmiranom literatu Šižgoriću, koje se pismo potonjem dopalo, pa ga je uvrstio, skupa s još nekim

pohvalnicama, u svoju knjigu *Elegiarum et carminum libri tres* (Venetiis 1477). Kad je knjiga tiskana, Marulić je imao već 27 godina, ali je pismo napisao i otputio znatno prije. Suočeni, nažalost, s manjkavim i oskudnim podacima za rekonstrukciju i datiranje Marulićevih radova nastalih prije g. 1500, objavak u Šižgoričevoj ediciji zasada nam je Marulov prvijenac. Zbog toga historiografi i svi marulolozi rado ističu tu prvodatiranu tvorevinu, a čini mi se da je ovo pogodna zgoda da se pitanje razloži.

Posrednik između Marulića i Šižgorića bio je *Tydeus Acciarinus poeta* (tako je potpisano pismo također uvršteno u Šižgoričevu knjigu), humanist iz Italije i učitelj u humanističkim školama diljem naše obale Jadrana. Tideo (Tidej) Acciarini, alias Tydeus Acciarinus Picenus, Elpidiensis (1427 ili 1430 – 1500?), vrlo traženi pedagog (potkraj života instruirao je i španjolskog princa Juana od Austrije) bio je neko vrijeme i učiteljem Marku Maruliću. Treba prepraviti jedan Šrepelov navod da je to bilo dok je Marulić »polazio visoku školu u Padovi.«¹ Tideo je Marulića poučavao u Splitu kao *magister humanitatis*, što se može pouzdano utvrditi i odrediti približno vrijeme.² Kada je to bilo? Acciarini je u Dalmaciji proveo dvadesetak godina, g. 1462. pouzdano je u Splitu, g. 1464. Marulić je u njegovoj školi, g. 1465. i 1466. pohodio je u Šibeniku prijatelja i pjesničkog sudruga Šižgorića. Cijenim, dakle, da je Acciarini svojim pitomcima dičio šibenskog pjesnika i da mu je ponajbolji učenik Marulić tada sastavio epistolu, na njegov nagovor. Acciarini ju je vjerojatno prilikom posjeta izručio Šižgoriću. U tom smislu potrebno je korigirati i indiciju iz monografije Mirka Tomasovića *Marko Marulić Marul* da je autor pisma sedamnaestogodišnjak,³ jer su svi izgledi da je bio barem godinu mladi. Toplo prijateljstvo i pjesnička suradnja Acciarinia i Šižgorića uvjetovali su Marulićevu poslanicu, koja, makar kratka, nosi obilježja humanističke žanrovske konvencije. Sigurno je da je učitelj iz Italije, i sam pjesnik oduševljen klasičnom kulturom, razvijao u splitskih đaka književne sklonosti, pa je Marulić već u školi iskazivao svoju sposobnost. Znamo i za jedan epitaf iz tih dana, koji je poslije citirao tumačeći neki solinski natpis.⁴ Eto, to su okolnosti, u kojima se pojavio Marulov prvotiskani prvijenac. Ma koliko u njemu prevladavale očekivane formule pohvale i divljenja, on ipak nosi Marulićev pečat, prepoznatljiv iz kasnijih mnogobrojnih i voluminoznih spisa i autorskog opusa općenito.

»Lijep je primjer humanističkoga *sodaliciuma* latinska poslanica što je mladi Marulić iz Splita upućuje starijem ugledniku Šižgoriću, smatrajući ga ne samo prvakom suvremenih (latinskih) pjesnika nego i bliskim

Ovidiju, Properciju i Tibulu.«⁵ Poslanica je naslovljena »Marcus Marulus adolescens Dalmata ad Georgium Sigsoreum poetam«,⁶ a iz nje se naziru Marulićeve mladenačke težnje i raspoloženja. Iz tog se teksta ponajprije vidi da je Šižgorić već čuveni pjesnik i prije nego mu je tiskana zbirka g. 1477, pa Marulić, ponukan time, želi s njim sklopiti poznanstvo. »Ignotus ad te litteras scribo, quem, etsi nunquam viderim, amavi tamen, antequam viderim.« Divi se »veličini« njegova duha, »nevjerojatnoj, gotovo božanstvenoj učenosti«, divi se posebice što mu neke pjesme »kolaju po cijeloj Italiji.« Poblize određujući što ga privlači u tim pjesmama, Marulić formulira ovu izjavu: »In his itaque contemplanti mihi tam artificiosam verborum compositionem, tam integras novasque sententias, qui priscis illis sanctisque vatibus propius accederet, videtur nemo.« Impoinira mu, dakle, humanistička Šižgorićeva erudicija, vladanje latinističkim pjesničkim medijem, nove poruke njegovih pjesama, sve ono što ga približuje vrhovnom idealu te generacije, antičkim autorima. Obrisi Marulićeva humanističkog žara prepoznaju se u toj izjavi, žara koji je, po sve sigurno, potaknuo i usmjeravao Acciarini. Vjerojatno je Acciarini svojim slušateljima interpretirao Šižgorićeve sastavke, uspoređujući ih s drevnim pjesnicima, tj. s najvećim mjerilom. »Teque non nostre etatis modo poetis prefero, sed etiam Nasoni, Propertio, Tibullo simillimum indice.« Upravo su njegove elegije dostignule taj vrijednosni dignitet pripodobivosti s rimskim majstorima, pa Marulić komplimente potvrđuje pozivom na međusobno prijateljstvo: »Vellem tamen, suavissime Georgi Sigsoree, ut me tui tam studiosum mutuo complecti non fastidires amore.« Zašto je Šižgorić dao publicirati ovo Marulićevo dosta jednostavno i kratko pismo, koje mu bijaše naslovio anonimni splitski učenik? Nije valjda samo zbog toga što su mu godile konvencionalne pohvale. Pretpostavljam da se u međuvremenu (Šižgorićeva knjiga je objavljena kad je Marulić imao 27 godina) pošiljalac afirmirao, da se istaknuo književnim radom (kojim, to možemo samo nagađati?), te su pohvale imale drugačiju pozadinu. U svakom slučaju, to je pismo neki svjetionik za najraniju fazu Marulićeva pisanja, za koju nemamo inih egzaktnih podataka. Glede Šižgorića, zanimljiva će biti indikacija da su mu pjesme čitali u Italiji i evidentno ga uvažavali. On se, dakle, pridružuje Iliji Crijeviću, Jakovu Buniću, posebno Ivanu Česmičkom, hrvatskim humanistima, koji su u tada najprosperitetnijoj književnoj i kulturnoj sredini imali znatna uspjeha i štovatelja. Italija je za humaniste od Poljske do Portugalske, sa svih točaka Evrope, predstavljala žudenu zemlju, gdje se ponajbolje

potvrđuje vlastita vrijednost, »Italia, que mater studiorum dicitur et magistra morum«, kako bilježi Georgius Sisgoreus.⁷ Spomenuti naši pisci, koje će poslije po uspjehu čak natkriliti Marul, izdržali su, da tako velimo, veliku konkurenciju na talijanskomu humanističkom tržištu do nedvojbene afirmacije.

Dodir Marulića i Šižgorića neće se završiti samo na ovoj epistolarnoj pojedinosti. Trag mladenačke lektire i oduševljenja šibenskim autorom otkrit ćemo u nekim Marulićevim pjesmama na latinskom, pa i na hrvatskom. Veljko Gortan objavio je g. 1962. do tada nepoznatu zbirku Šižgorićevih latinskih stihova, u kojoj glavni dio tvori himne apostolima, koje nazivlje *athletae Dei*.⁸ U Marulićevu latinskom opusu susrećemo također skupinu pjesama *De duodecim Apostolis*. Makar su Šižgorićeve himne u safičkoj strofi, a Marulićeve u elegijskom distihu, što implicira temeljne strukturne i retoričke razlike, može se govoriti o poticaju. Od srednjovjekovlja su se, naime, himne, ovakve pjesme liturgičkog karaktera, pjevale u safičkom rasporedu (tako je pjevao i Marulić nekim drugim svecima⁹). Marulić je poetizirao živote apostola s humanističkim ambicijama, ali, kako je utvrdio Gortan, s očitim paralelizmima s nekim Šižgorićevim izražajnim postupcima.¹⁰ Konkretno riječ je o dočecima sastavaka, a u četiri slučaja (u pjesmama o sv. Petru, Filipu, Matiji, Tomi) Marulić završni stih gradi po uzoru na Šižgorića.

Prije devedesetak godina Milivoj Šrepel, vrlo zaslužan za inkorporiranje hrvatskog latinizma u nacionalnu predaju, proučavatelj i Šižgorića i Marulića, zapisao je: »*Amor patriae dat animum*. A vas rad Marulićev poimence na hrvatskom jeziku pokazuje, da je naš pisac duboko prožet ljubavlju prema grudi, koja ga rodila. Vidi se učenik humanista Šižgorića, koji je u latinskoj svojoj poeziji umio složiti patriotizam i poštovanje klasične starine.¹¹« Tu istu poveznicu reinterpretera Ivo Frangeš držeći je bitnim ishodištem hrvatske književnosti¹² u njezinu povijesnu hodu *per aspera ad astra*. Šižgorićeva *Elegia de Sibenicensis agri vastatione* jamačno je dojmila Marulića, ohrabрила njegovu potrebu da domovinsku tjeskobu pjesnički oblikuje. »Kao i Marulić, i Šižgorić poziva na otpor zvučnim distisima nabijenima unutarnjim patosom.¹³« Uistinu, ta je elegija rijedak primjer humanističkog pjesništva, gdje životna zbilja nadrasta literarnu predmetnost, gdje heroički i tragički naboj nije ni imaginaran ni glumljen, a ugrožen pojedinac stihovima prenosi kolektivni strah, gnjev, traumu: »*Carmine quo flebo? Faciam quid, patria dulcis?*¹⁴« Strahotni prizori rata, odmazde, izivljavanja pobjednika nad pobijede-

nim, zatora života i civilizacije, viđeni vlastitim očima, pretočeni su u odnjevovane distihe, fakturom i retoričkim instrumentarijem prilagođeni uzorku klasične elegije. Marulićeva glasovita *Molitva suprotiva Turkom* prvi je katalog sličnih prizora u lamentirajućim dvostrukosrokovanim dvanaestercima. Šižgorić, primjerice:

Impius ille furens villas dedit ignibus omnes
in cinerem versa est rustica tota domus.

Marulić: Luge, sela, grade poplinitiv s'žegoše,
Muže, žene, mlade svezav povedoše.¹⁵

Šižgorić: captaque cum natis villica multa fuit.
Verbera vel patitur captus vel vincula suffert,
captaque sed Venerem passa iuventa fuit

Marulić: Sinke porubiše od krila materam,
I jošće činiše vašćine njih hćeram.

Šižgorić: Nec dubitant alii divum foedare figuras,
hei mihi, nec sacre numina fixa cruci.

Marulić: Eno još oltari tvoji raskidaju,
I sve svete stvari tlačiti ne haju.

No, pretapanje, da upotrijebimo termine Milivoja Šrepela, patriotizma i klasične starine ne očituje se samo u ovakovim jadovitim sastavcima.

Latinski pojam *patria* Marulić na hrvatski prevodi kao *baščina*.¹⁶ Baštinimo pak uz nevolje i nedaće postojbine i njezine blagodati, uz njezino vrijeme i njezin prostor, uz grbove i barjake krajolike, plodove polja i darove mora. Šižgorić je zavičajnu pripadnost literarizirao u spisu *De situ Illyriae et civitate Sibenici*, a svoju je humanističku Arkadiju pronašao u Zlarinu (*Aurea insula*): »Haec insula saepius mihi tribuit domicilium morbi tempestate, in qua post rei divinae operam inter scopulos montium et arborum umbras suavissimas Musas colere solebam.¹⁷« Spominje gajeve badema, vinograde, maslinike, ribe u Šibenskom kanalu, tunje, dupine, tuljane, zubace krunaše, »koji se ubrajaju u velike poslatice¹⁸«, oštrige, »ukusne zbog okusa dalmatinskog mora«, ciple, salpe, škrpine, trlje, lubine, glamoče, komarče, pagare, lignje, skuše, girice, špare. Po pomnoj nomenklaturi i apozicijama vidi se da je to blago božje Šižgorić iskušavao u slasnu zalogaju. Marulić je utočište za književni rad imao na jednomu drugom jadranskomu otoku, u Nečujmu (*Vallis Surda*) na Šolti. Iz epistole Frani Božičeviću vidi se da se potpuno srodio s privremenim obitavalištem, štoviše da je svoj jelovnik cijenio dostojnim

elegijskog distiha:

Coena tamen nobis dabitur magis ampla sodales

Nostri ruris opes, brassica, beta, cicer,

Et de vicino capti modo gurgite pisces

Sargus, maena, canis, sepia, salpa, lupus.¹⁹

Kao što je Šižgorić rodni grad nastojao prodičiti svojim perom, tako je to činio i Marulić, izravno i neizravno, prodahnjujući se u lirskim umecima iz *Davidijade*, *Judite*, *Susane* njegovim ljepotama, prirodom, okolišem, opisujući solinske razvaline i antičke monumente. I u toj je opciji, dakle, na stanovit način nastavljajući Šižgorića, znameniti graditelj nove epohe nacionalne književnosti, u kojoj će hrvatska pjesnička riječ, čuvajući i izražavajući svoju zavičajnost i domovinstvo, istodobno težiti, reflektirati evropsko, kozmopolitsko dostignuće.

BILJEŠKE

¹ Milivoj Šrepel, *O Maruliću, Rad*, 146, Zagreb, 1901, str. 155.

² Za podatke o Acciariniu služio sam se Hrvatskim biografskim leksikonom, JLZ, Zagreb, 1983, str. 7–8. Autorica vrlo temeljita prikaza Olja je Perić.

³ Monografiju su objavili Zavod za znanost o književnosti i Liber, Zagreb 1989, str. 20.

⁴ Ibidem.

⁵ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, NZ MH, Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana 1987, str. 34.

⁶ Citati Marulićeva pisma prema: *Hrvatski latinisti*, I, Zora, MH, Zagreb 1969, str. 234–237, preveo Nikola Šop.

⁷ Juraj Šižgorić Šibenčanin, *O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*, Muzej grada Šibenika MCMLXXXI, str. 46.

⁸ Veljko Gortan, *Neobjavljena zbirka Šižgorićevih latinskih pjesama*, GZPKH, Zagreb 1962, str. 195–222.

⁹ Vidi Milivoj Šrepel, *O Marulićevim latinskim pjesmama*, *Nastavni vjesnik*, VII, Zagreb, 1899, str. 348.

¹⁰ Veljko Gortan, *Neobjavljena zbirka Šižgorićevih latinskih pjesama u safičkoj strofi*, *Živa antika*, IX, Škopje 1959, str. 184–185.

¹¹ O. c. (bilješka 9), str. 350.

¹² O. c. (bilješka 5), str. 34–35.

¹³ Marin Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983, str. 284.

¹⁴ Citati iz Šižgorićeve elegije prema *Hrvatskim latinistima* I, str. 142.

¹⁵ Citati iz Marulićeve pjesme prema: *Versi harvacki*, Čakavski sabor, Split 1979, str. 167.

¹⁶ Julije Derossi, *Rječnik, Od naslidovanja Isukarstova*, priredili Zvonimir Kulundžić i Julije Derossi, Zadar-Duvno 1989, str. 152.

¹⁷ O. c. (bilješka 7), str. 42.

¹⁸ Str. 44.

¹⁹ Zbornik Marka Marulića, JAZU, Zagreb, 1950, str. 18–20.